

ÖZEL 46
SAYI

HECE

ISSN 1301-210X

AYLIK EDEBİYAT DERGİSİ YIL:27 SAYI:318/319/320 HAZİRAN/TEMMUZ/AĞUSTOS 2023

m
i
tolo
ji
MITOLOJİ

ÖZEL SAYISI

318/319/320

HAZİRAN

TEMMUZ

AĞUSTOS

2023

HECE

AYLIK EDEBİYAT DERGİSİ

ISSN 1301-210X

ISBN: 978-625-8162-78-3

Yıl: 27 Sayı: 318-319-320

Özel Sayı: 46

Haziran 2023 (Her ayın birinde yayımlanır.)

Yayın Türü: Yerel Süreli

Hece Yayıncılık Ltd. Şti. Adına Sahibi ve Yazı İşleri Müdürü

Ömer Faruk Ergezen

Yayın Kurulu

Âtîf Bedir, Eyyüp Akyüz, Faruk Uysal, Hatice Bildirici, İbrahim Demirci, Özlem Güner

Özel Sayı Editörü

Uğur Polat

Özel Sayı Editör Yardımcısı

Merve N. Türksever

Özel Sayı Danışmanı

Zeynep Sayın

Yönetim Yeri

Konur Sk. No: 39/1 Kızılay/Ankara

İletişim

Tel: (312) 419 69 13 Fax: (312) 419 69 14

www.hece.com.tr | e-mail: hece@hece.com.tr | bilgi@hece.com.tr

 twitter.com/hecedergi

 facebook.com/hecedergisi

Son Okuma: İbrahim Demirci, Âtîf Bedir

Teknik Hazırlık: Hece

Kapak: www.sarakusta.com.tr

Baskı: Emsal Matbaa Tanıtım Hizmetleri San. ve Ltd. Şti.

Bireysel Abonelik Fiyatları 2023

HECE Dergisi: 895 TL.

HECEÖYKÜ: 295 TL

HECE+HECEÖYKÜ: 1.170 TL.

Kurumsal Abonelik Fiyatları 2023

HECE DERGİSİ: 2.299 TL.

HECEÖYKÜ: 1.512 TL

(2023 Yılı Dergi Aboneliğine 2023 Özel Sayıları Dâhildir)

Posta Çeki: 149582

Hece Basın Yayın Ltd. Şti.

İlkelerimize uymayan ilanlar alınmaz.

Baskı Tarihi: 31. 05. 2023

EDİTÖRLERDEN

Uğur Polat – Merve N. Türksever / 5

I. BÖLÜM: KAVRAMSAL ÇERÇEVE

M. Bilgin Saydam / Mitos'un Tarihi / 11

Cengiz Çakmak / / Mitos'tan Logos'a Geçişin Arka Planı ve Doğa Filozofları / 26

Zeki Tez / Metaller Doğduklarında Kulaklarına Üflenen Adları / 69

Hüseyin Yılmaz / Mircae Eliade'da Mitlerin Özellikleri / 103

İbrahim Demirci / Kur'an-ı Kerim'de "Esatiru'l-Evvelin / Mitoloji" / 116

SÖYLEŞİ

Prof. Dr. Fahri Işık ile *Uygarlık Anadolu'dan Doğdu* Kitabı Üzerine Söyleşi / Söyleşen: Uğur Polat / 119

II. BÖLÜM: MİTOLOJİ VE EDEBİYAT

Ali Galip Yener / Edebiyat Eleştirisinde Mitos Teorisi ve Anlatma Arzusu Üzerine / 138

Zeliha Açar / Klasik Türk Şiirinde Zâhiri ve Bâtınî Mitoslar / 146

Sadık Usta / Masal ve Ütopya İlişkisi / 169

Yasemin Mumcu – Batuhan Erdoğan / Tefvik Fikret ve Mitoloji / 182

Yasemin Bayraktar / Kirke'nin Adasına Hapsolmuş Bir Ruh:

Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Selim'ine Psikomitolojik Bir Bakış / 201

Emel Aras / Mitikten Moderne: Kahramanın Türk Edebiyatındaki Görünümü Üzerine / 216

Yasamin Golamrahmani / İran Mitolojisinin Modern Türk Edebiyatındaki En Derin Yansıması: Şehname / 223

III. BÖLÜM: DÜNYA MİTOLOJİSİ:

Pınar Ülgen / Orta Çağ Avrupa'sına Ait Mitolojik Anlatılar Eşliğinde "Vahşi İnsan"ın Simgesel Anlamı Üzerine

Yorumlamalar / 239

Nimet Yıldırım / İran Mitolojisi / 253

Ergun Kocabıyık / Başlangıçta Aşk Vardı: Yaradılış Mitlerinde Kozmik Cinsellik Üzerine / 259

Tülin Arseven / Altın Post Mitinin Medea Tragedyasına Yansıması / 275

Bedia Koçakoğlu / Prometheus'un Gizli Başyapıtı / 283

IV. BÖLÜM: TÜRK MİTOLOJİSİ

Yaşar Çoruhlu / Türk Mitolojisinin Boyutları / 290

Gönül Yonar / Kök Tengri'nin Haberleri: Başlangıç ve Son / 315

Emin Gürdamur / Dede Korkut'un Mitolojik Kökleri ve Bir Arketip Olarak "Tepegöz" / 321

Nadirbek Jurakuziev / Eski Türklerde Dağ Kültü ve Hayat Ağacı Mitolojisi / Çeviren: Hamza Öztürkçü / 332

Ramazan Cafarlı / Azerbaycan'da Yıl Sonu Çarşamba Ritüellerinin Mitolojik Anlambilimi / Çeviren: Serdar Acar / 342

Akedil Toşşanulu / Türk-Moğol Mitolojisi ve Moğol Mitolojisinin Karşılaştırmalı Ayrıntılı Analizi /

Çeviren: Gonca Pehlivan / 354

Emin Gürdamur / Kara Şamanın İzinde / Türk Mitolojisinde Şeytan / 367

V. BÖLÜM: MİTOLOJİ VE SANAT

Jale Nejd. Erzen / Anadolu Kilimlerinde Neolitik Mitoloji / 380

Oğuz Haşlakoğlu / Dürer'in Bir Simyager Olarak Portesi: "Melencolia I" Gravürü / 389

- Yalçın Çetinkaya** / Hermes'in Kozmik Orkestrası / 401
Nilüfer Öndin / Rönesans ve Mitoloji / Primavera / 407
Murad Babadağ / Poietik Bağlamda Mithos ve Zanaat İlişkisi Üzerine Bir İrdeleme / 416
Meryem Günana / Söz, Ses, Seferde: Boynuz'un Çizgisi / 423
Zeliha Erdoğan Peçe / Tanrı ve Hükümdar İlişkisi Bağlamında Hükümdar Tasvirlerinde Kanat Vurgusu / 466
Ruhi Konak / Geleneksel Türk Resmi ve Mitoloji / 501
A. Çağrı Başkurt / Gölgeler Ardından Bir Kitap ve Siyahlar İçinde Bir Ressay: Mehmed Siyah Kalem / 509
Cihan Yaygın / Müzikle İlişkili Antik Mitlerde, Müzisyen Tanrılar, Çalgı Yapma Mitleri ve Müzisyen Arketipinin İzleri / 539
Murat Bozkurt / Ölüm ve Ötesi Bağlamında Orfik Üçleme / 556

VI. BÖLÜM: MİTOLOJİ VE FELSEFE

- Zeynep Sayın** / Doğruluk Çizgisi / 567
Ahmet Dağ / Mitolojik Bir Kültür Olarak Transhümanizm / 574
Ahmet Fezzi Korur / İki Dünyanın Hikayesi / 579
Özlem Hemiş / Hayâl ve Gölge / 591
Gökdemir İhsan / Sakin Efsane Söyleme / 601
Metin Bal / Homeros'un Odysseia Destanının Felsefi Önemi: Tanrı İnancının Kaynağı ve Sorgulanması / 607
Özgür Taburoğlu / Nazar: Bakışın Mitolojisi / 629
Tuba Nur Umut / Teknolojinin Antik Kökeni: Mitolojide Tekhne Kavramı / 645
İlyas Altuner / Mitostan Logosa: İlerleme mi Yoksa Gerileme mi? / 664
Emine Aydoğan / Erken Dönem Nietzsche'de Yunan Mitolojisi ve Tragedya / 671

VII. BÖLÜM: MİTOLOJİ VE MODERN ZAMANLAR

- Lütfü Hanoğlu** / Mit, Bilişsel Gelişim ve Epigenetik / 685
Milay Köktürk / Dijitalin Büyüsü ya da Yeni Mitos / 694
Gökhan Özcan / Modern Bir Mitolojik Mekân: Terapi Odası / 715
Uğurcan Kaçmaz / Lamella: Varlığın Kayıp Parçasından Kendiliğın Tür-Oluşumuna / 721
V. Metin Demir / Burjuva İdeolojisinin Kendini Unutturan Sunumu: Roland Barthes'in Çağdaş Mitolojiler Analizi / 733

TOPLANTI

- Mitoloji ve Deprem Üzerine** / Yöneten: Uğur Polat / Katılanlar: Zeynep Sayın, Ezgi Bakçay, Feyyaz Yaman, Enver Kaya, Behçet Gülerüz / 742

ÇEVİRİ

- Merlin Donald** / Modern Aklın Kökenlerinin Özü: Kültür Evriminin ve Bilişsel Evrimin Üç Aşaması / Çeviren: Emel Aras / 754
Ikechukwu Anthony Kanu / Afrika Mitolojileri ve Eko-Spiritüelliği / Çeviren: Rüya Uğurlu / 779
Peter E. Gordon / Mit, Kriz ve Bilim / Çeviren: Mustafa Özdemir / 789

YAZAR BİYOGRAFİLERİ / 802

BİBLİYOGRAFYA / 811

SAKIN EFSANE SÖYLEME

Tractatus Logico-Philosophicus yazarı Wittgenstein’in “Söylenebilir ne varsa, açık söylenebilir; üzerine konuşulamayan konusunda da susulmalı”¹ sözü kupkuru, mekanik önermelerle konuşan bir mantıkçının sözü olmaktan çok daha fazlasını ihtiva ediyormuş gibi tınlar; gizemlerden haberdar bir simyacınn kendisini ve sırları sakladığı bir söz gibi görünür.² Aslında Wittgenstein da gizemin ve ona sebep olanın farkındadır: “Dile getirilmeyen vardır gene de. Bu kendisini gösterir, gizemli olandır o.”³ Fakat onun asıl muradı –felsefe tarihinden haberdar hemen her okurun hatırlayacağı üzere– Kant’ın metafizik hakkındaki sınırlarının tahkim edilmesi, hatta onu dâhi bir metafizikçi kılacak ölçüde sınırların genişletilmesidir: “Felsefede doğru yöntem aslında şöyle olurdu” der Wittgenstein, “Söylenebilir olandan, yani doğa bilimi tümcelerinden –yani, felsefeyle hiçbir ilgisi olmayan birşeyden– başka birşey söylememek, sonra her seferinde de, başka birisi doğa ötesi bir şey söylemeye kalkıştığında, ona, tümcelerindeki belirli imlere hiçbir işlem bağlamamış olduğunu göstermek.”⁴ Fakat mesele –Wittgenstein’in da farkında olduğu üzere– çok daha kökenseldir: “Asıl mesele, önermelerle –yani dille– neyin ifade edilebileceği [*gesagt*] (ve aynı anlama gelmek üzere neyin düşünülebileceği) ve neyin önermelerle ifade edilemeyip sadece gösterilebileceği [*gezeigt*] teorisidir ki bence felsefenin temel problemi de budur.”⁵ O halde biz de Wittgenstein’in sözüne uyup neyin söylenebilir, neyin söylenemez olduğuna dair bu meseleyi sıfır noktasına kadar geriletmeli, söylenemez olanın *muthos*la (hikâye/efsane) ilişkisini anlamaya çalışmalıyız.

Varlık, bilgi ve söylem hakkındaki soruşturmanın geri götürülebileceği en eski metin Parmenides’ten tevarüs edebildiğimiz birkaç fragmandan ibaret olan bir hazinedir. Parmenides –tam da asıl konumuzla mutabakat halinde– kendi hakikat müşahedesini manzum bir *muthos* halinde, bir rüya hikâyesi olarak tahkiye eder. Hakikat yurdunda Parmenides’i ağırlayan ve hakikati ihsan eden tanrıça ona var-

¹ Ludwig Wittgenstein, *Tractatus Logico-Philosophicus*, çev. Oruç Aruoba (İstanbul: Metis Yayınları, 2008), 11.

² Alana yabancı okuru Wittgenstein’daki gizemi keşfedenin biz olmadığımız hususunda uyarımız icap eder. Görüşleri Viyana çevresinde deveren etmeye başladığında, onun mantıksal pozisyonunu kabul edenler arasında dâhi gizemciliğini ve “şifreli metafiziğini” reddedenler belirmişti. İronik bir şekilde, Pierre Hadot *Wittgenstein ve Dilin Sınırları*’na neoplatoncu gizemcilerin görüşlerini aktararak başlar. Pierre Hadot, *Wittgenstein ve Dilin Sınırları*, çev. Murat Erşen (Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2009), 22.

³ Wittgenstein, *Tractatus Logico-Philosophicus*, 171.

⁴ Wittgenstein, 171-73.

⁵ Ludwig Wittgenstein, *Cambridge Letters*, ed. Brian McGuinness ve Georg Henrik von Wright (Oxford: Blackwell, 1995), 124.

lığı ve yokluğu öğrettikten sonra, varlık ile yokluk arasında varmış gibi görünen üçüncü yolu tanıtır: Orada “iki kafalılar” tabir ettiği “hiçbir şey bilmeyen” fâniler dolandır.⁶ Orası aslında “ne vardı ne var ne de var olacaktır”; orada bir değişim ya da hareket de yoktur; her şey –fânilerin hakikî olduğuna inandığı– isimlerden ibarettir.⁷ Fâniler her şeyi çiftler hâlinde, onlara karşıt işaretler atayarak tanırırlar ve böylece varlığı kavradığını zannederler.⁸ Varlığı kavradıklarına dair zanlarından ötürü, fânilerin diyarı *doksa* adını alır. Varlık/yokluk bahsinde olduğu gibi, Parmenides dil/hakikat ilişkisi bahsinde de katî bir görüşe sahiptir: Varlık dil marifetiyle kavranamaz. Haddizatında Parmenides için dil adlandırmanın (*onomazô*) değil ancak işaret etmenin (*sêmeinein*) vasıtasıdır. Adlandırmanın aynı zamanda tanımlama olduğunu bilen Parmenides varlığa bir ad veremez, ona sadece işaret eder. Parmenides’in bu görüşü “ifade edilemez” olanın “yalnızca gösterilebilir olduğunu” söyleyen Wittgenstein’in görüşüyle mutabıktır. Wittgenstein ile Parmenides’in mutabık oldukları bu nokta tam da Platon’un itirazının sebebinin teşkil eder; onu sonunda “baba katline” götürecektir olan *Sofistês*’teki soruşturmanın kaynağı da burasıdır. Platon dile çizilen bu sınır içinde felsefe yapılamayacağını, haliyle hakikatin müşahedesine sahip bilge (*sophos*) ile onun kötü bir taklidi olan safsatacının (*sophistês*) ayırt edilemeyeceğinin farkındadır. Çünkü hâl böyleyse, hakikati bizzat müşahede edebilmek için Parmenides gibi ilahî ihšana mazhar olmayı beklemekten başka bir yol görünmemektedir. Üstelik onu bizzat müşahede etsek dahi dile getiremeyecek, sadece ona işaret etmekle iktifa edebileceğidir.⁹

Parmenides’e göre *doksa* varlıkla yokluk arasında her ne kadar varmış gibi görünse de aslen yoktur ve yine ona göre bilgi ancak var olanın bilgisi olabileceğinden, *doksaya* ait bir bilgidен söz etmek mümkün değildir: *Doksanın* bilgisi de ancak kendisi gibi bir zandan ibarettir. Parmenides’in tarif ettiği hâliyle *doksa* bir seraptan başka hiçbir şeydir; Platon’un *logos* adıyla bize tanıttığı şeyi duysaydı, bunun ancak bu serap diyarında dolaşan “iki kafalılar”ın sayıklamaları olduğunu söyleyecekti. Çünkü Parmenides açısından “ölümlülerin birinden birini terk etmeleri gereken karşıtlıklar”¹⁰ ancak yanılısamadan ibarettir. Oysa Platon’a göre, bu fânilerin bazen yaptığı bir hata olamaz; aksine bu hâl *doksanın* tecrübe edilmesinin koşuludur: “İnsanların haz dedikleri şu şey ne tuhaf! Karşıtı olarak görülen acıyla nasıl da hayretfezâ bir nispet içindedir; öyle ki ikisi de bir insanda aynı

⁶ Parmenides, *The Fragments of Parmenides: A Critical Text with Introduction and Translation, the Ancient Testimonia and a Commentary*, çev. A. H. Coxon ve Richard McKirahan, Revised and Expanded Edition (Las Vegas; Zurich; Athens: Parmenides Publishing, 2009). Buradan itibaren sadece fragman ve satır numarasıyla atıf yapılacaktır. Parmenides, Fragman 6.

⁷ Parmenides, Fragman 8, 40-46.

⁸ Parmenides, Fragman 8, 58-60.

⁹ Belki de Platon “babası” Parmenides’in sözüne uyup hakikati dile getirmeye ve *philosophiayı* tesis etmeye kalkışmasaydı Aristoteles’i –ve dolayısıyla bugün felsefe adı verilen safsata yığını– başımıza bela etmiş olacaktı.

¹⁰ Parmenides, Fragman 8, 59.

anda yan yana bulunmak istemez; fakat yine de [insan] birinin peşine düşüp onu yakaladığında –sanki ikisi bir kafaya bağlıymış gibi– diğerini de yakalamış olur”.¹¹ Platon Parmenides’in “iki kafalı” *doksa* tanımının karşısına “bir kafaya bağlı ikilik” tanımını koyar.¹² Fakat Platon düşüncesinde karşıtlıklar –Parmenides’in anladığı gibi– *doksa* itibarıyla içine düşülen bir şaşılıktan ibaret olamaz: Elhak, Platon açısından da ortada bir yanılısama olduğu muhakkaktır; fakat yanılısama *doksanın* sebep olduğu şeydir, onun ontolojik statüsü değil. Çünkü *logosun doksadaki* ifadesi olan karşıtlıkların *alêtheia* zemininde de bir karşılığı olmalıdır; yani *doksada* karşıtlık olarak görünen şey bir yanılısama dahi olsa, onun aynı zamanda ontolojik bir hakikatinin olması icap eder. Platon’a göre, *doksa* zemininde *logosun* çatallanmasına sebep olan –ya da başka bir bakışla bu çatallanmaya imkân veren– şeyin *alêtheia* zeminindeki aslı varlığın bir cinsi olarak bize tanıttığı gayriyettir (*thateron*). Karşıtlıkların ontolojik soruşturmasına kalkıştığımızda, Platon’un varlık ve varlık-olmayan şeklindeki en temel ikilik ilişkisinin aslında bir karşıtlık olmadığını söylediğini görürüz: Varlık-olmayan varlığın karşıtı (*enantion*) değil, ondan farklı (*heteron*) bir şeydir. Platon’un tanıttığı hâliyle değilleme (*apophasis*) değillenen şeyin karşıtına değil, sadece ondan farklı bir şeye işaret eder.¹³ Gayriyetin (*thateron*) bir parçasının tabiatı varlığın bir diğer cihetten karşısına mütetekabil-zeminde (*antithesis*) konumlandırılmıştır. O da varlık kadar varlığa sahiptir ve o varlığın karşıtı (*enantion*) değil gayridir (*heteron*). En az varlık kadar var olan, fakat varlığın kendisi/aynı (*auto*) olmayan bu “şey” verilecek isim ise varlık-olmayandır (*me on*).¹⁴ Hasılıkelam, *doksa* Parmenides’in düşündüğü gibi hiç olmayan (*ouk on*) değil, ancak varlık-olmayandır (*me on*). Dolayısıyla onun bir bilgisi olmalıdır ve bu bilgi *logosa* tâbi kılınabilmeli, yani dile getirilebilmelidir.

Haddizatında hem örnek (*paradeigma*) hem de tasvir (*eikon*) seviyelerinin kendi içlerinde *logosa* uygun (*analogon*) olarak ifade edilmiş olduğu Platon düşüncesinde kolaylıkla teşhis edilebilir. Fakat *theôriayı* –varlığın (*on*) seyredildiği cihetler olan– *idealardan* müşahade edildiği *noetik* bir rüyet (*vision*), bir temâşâ, nazar olarak anladığımızda, ortada henüz “düşünce” diyebileceğimiz bir şey yoktur. Çünkü henüz “görülenler”, nazar edilenler ayırt edilmemiştir ki onlar ancak *dianoia* marifetiyle ayrıştırılır, iç içe örülerek (*sumplokê*) söyleme (*logos*) aktarılır ve ancak bu su-

¹¹ Plato, *Phaedo*, çev. Harold North Fowler, c. 1, Plato in Twelve Volumes c. (Cambridge, MA; London, England: Harvard University Press, 1966). Aksi gösterilmedikçe tüm *Phaidon* alıntıları buradan yapılmıştır ve buradan itibaren sadece *Phaidon* olarak Stephanus numarasıyla atıf yapılacaktır. *Phaidon* 60b.

¹² Parmenides’le Platon’un *logos* ve dolayısıyla *doksa* tanımlarındaki karşılaşmaya dair en kuvvetli vurgu Oğuz Haşlakoğlu’na aittir. Kitap ya da makalelerinde açıkça görülmesi de derslerinde yaptığı kuvvetli vurguyla bu bahse dikkatimizi çeken kendisidir.

¹³ Plato, *Sophist*, çev. Harold North Fowler, c. 7, Plato in Twelve Volumes c. (Cambridge, MA; London, England: Harvard University Press; William Heinemann Ltd., 1921). Aksi gösterilmedikçe tüm *Sophistês* alıntıları buradan yapılmıştır ve buradan itibaren sadece *Sophistês* olarak Stephanus numarasıyla atıf yapılacaktır. *Sophistês* 257b-c.

¹⁴ *Sophistês* 258b-c.

rette dile getirilerek fikriyata dönüştürülür. Bu süreç Platon'un bize tanıttığı isimle diyalektik yöntemdir (*dialektikê methodos*) ve o Parmenides'in imkânsız kıldığı *philosophia* faaliyetinin imkânıdır. Onun Platon külliyatındaki karşılığı diyalodur; yani diyaloji diyalektiğin edebî taklididir. Fakat Platon düşüncesindeki boşluk ve dolayısıyla anlaşılmazlık, tam olarak kendi içlerinde *logosa* uygun (*analogon*) olan seviyelerin, yani örnek (*paradeigma*) ile tasvir (*eikon*), cevher (*ousia*) ile oluş (*genesis*), *eidos* ile *eidolon* seviyelerinin arasındaki ilişkiden kaynaklanır. Platon'un "pay alma/iştirak" (*metekhê*) olarak da adlandırdığı bu ilişki bizatihi "karanlık" bir tabiata sahiptir. Çünkü âlem (*kosmos*) sadece müdrikenin (*nous*) sınaî faaliyetinden değil, hakiki anlamda zorunluluk (*anânkê*) ve idrakin (*nous*) bir terkibi olarak teşekkül etmiştir.¹⁵ Karanlığın ilk tezahürüne burada rastlarız: İdrak esasında kavramamaz, *logosa* tâbi olmayan ve dolayısıyla söyleme dâhil edilemeyen bir unsur olarak *khôra*. Mahiyeti idrakte müşahede edilemeyen, biçimsiz ve ancak aldığı şu ya da bu biçimle görülebilen, kendisi oluşa gelmeyen ve ancak oluşa yataklık eden bu "şey" söyleme nasıl dâhil edebileceğimizi ise bize yine Timaios söyler: Onu *logos* marifetiyle dile getiremeyeceğimiz için, ancak benzerlik ilişkileri üzerinden (*eikotôn dogma*) işaret edebiliriz.¹⁶ Fakat hemen burada, kastedilen "işaret etme" fiilinin Parmenides'in ya da Wittgenstein'in suskunluğuyla karıştırılmaması hususunda okuru uyarmalıyız. Aslında Timaios henüz diyalogun başında, örnek ve tasvir ilişkisi ele alınırken, söyleme onun ifade ettiği şey arasında bir yakınlık olduğunun unutulmaması gerektiğini bildirmişti: Bir örneği taklit eden tasvirin –kendisi de bir benzerlik olan– açıklaması her ne kadar *logosa* uygun (*analogon*) olsa da o ancak "ihtimal" seviyesinde olacaktır. "Bu yüzden, Sokrates, tanrılara ve âlemin doğuşuna dair meselelerde her açıdan insicamlı ve tam anlamıyla dakik izahlar veremeyeceğimizi görürsen şaşırma" der Timaios, kendi hikâyesini anlatmadan önce. Bunları söyleyenin de, dinleyip hüküm verenlerin de insan olduğunu hatırlatarak devam eder: "Bu bahislerde en makul görünen hikâyeyi (*muthos*) kabul etmeli ve ötesini aramaktan vazgeçmeliyiz".¹⁷

Platon düşüncesinde *muthosun* yeri hususu birçok yorumcunun ilgisini çekmiştir. Örneğin "Efsane (*myth*) anlamaya yönelik bir adımdan başka bir şey değildir" diyen Asmis Schleiermacher'ı yankılar gibidir: "Eğer hakiki bir felsefi araştırmanın parçası olacaksa onun rasyonel, diyalektik tahkikatla tamamlanması gerekir".¹⁸ Schleiermacher de propedötik işlevi hikâyeye (*muthos*) atar: "Daha son-

¹⁵ Plato, *Timaieus*, çev. W. R. M. Lamb, c. 9, Plato in Twelve Volumes c. (Cambridge, MA; London, England: Harvard University Press; William Heinemann Ltd., 1925). Aksi gösterilmedikçe tüm *Timaieus* alıntılar buradan yapılmıştır ve buradan itibaren sadece *Timaieus* olarak Stephanus numarasıyla atıf yapılacaktır. *Timaieus* 47c-48a.

¹⁶ *Timaieus* 48d.

¹⁷ *Timaieus* 29b-d.

¹⁸ Elizabeth Asmis, "Psychagogia' in Plato's 'Phaedrus'", *Illinois Classical Studies* 11, sy 1-2 (1986): 165.

ra bilimsel formu içinde tebarüz etmeden, bir konunun efsanevî şekilde önceden sezdirildiği ender değildir”. Schleiermacher’e göre, Platon’un eserine derinlemesine nüfuz eden kimse “Platonik efsanelerin aşamalı gelişiminin ve kalıplaşmasının nasıl tek bir temel efsane biçimini aldığıının ve efsanevî olan pek çok şeyin bilimsel bir biçime geçişinin nasıl gerçekleştiğinin farkına varacaktır”.¹⁹ “Mitoloji muazzam bir üstünlüğe sahiptir. Genellikle bilincimizden kaçan şey, tıpkı onu saran bedendeki nefis gibi, hisler ve ruh sayesinde, gözümüze ışması ve kulağımıza konuşması sayesinde, burada hissedilebilir ve tutulabilir”²⁰ diyen Schlegel’in aksine, romantik geçmişine rağmen Schleiermacher efsanenin akıl-üstülüğünü göremez. Oysa Schleiermacher’ın düşündüğünün aksine, “efsanevî olan pek çok şeyin bilimsel bir biçime geçişi” imkânsızdır. Çünkü Platon düşüncesinde hikâyenin ortaya çıkışı, tam da bu *logosa* uygun olmayan ve dolayısıyla söyleme tâbi kılınamayan ve dolayısıyla diyalektik yöntemin iş göremeyeceği meselelerin dile getirilmesi çabasından kaynaklanır. Timaios bir bilge (*sophos*) olarak müşahede ettiği hakikati (*alêtheia*), yani varlık temâşâsını (*theôria*) taklit (*mimêsis*) marifetiyle dile getirecek, yani *logosa* tâbi kılacak, fakat bu sözler zan (*doksa*) seviyesindeki bizler için sadece gerçekliği “muhtemel” bir hikâyeden (*muthos*) ibaret kalacaktır. Haddizatında bilgelere âşık olanlar (*philosophos*) için onlara itimat etmekten (*pistis*) daha kârlı bir iş yoktur.

Velhasılıkelam, Platon külliyatında (ve ariflerin nazarında) hikâye/efsane (*muthos*) *theôrianın* edebî taklididir (*mimêsis*). “Söylenilebilir olan” ne varsa *dialektikê methodos* marifetiyle *logosa* tâbi kılınmalı; “üzerine konuşulamayan konusunda” ise cahiller susmalı, fakat arifler –kelimenin hem taklit/teşbih hem de tahkiye etmek anlamında– muhâkât etmelidir.

KAYNAKÇA

- Asmis, Elizabeth. “Psychagogia’ in Plato’s ‘Phaedrus’”. *Illiclasstud Illinois Classical Studies* 11, sy 1-2 (1986): 153-72.
- Hadot, Pierre. *Wittgenstein ve Dilin Sınırları*. Çeviren Murat Erşen. Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2009.
- Parmenides. *The Fragments of Parmenides: A Critical Text with Introduction and Translation, the Ancient Testimonia and a Commentary*. Çeviren A. H. Coxon ve Richard McKirahan. Revised and Expanded Edition. Las Vegas; Zurich; Athens: Parmenides Publishing, 2009.
- Plato. *Phaedo*. Çeviren Harold North Fowler. C. 1. Plato in Twelve Volumes c. Cambridge, MA; London, England: Harvard University Press, 1966.

¹⁹ Friedrich Schleiermacher, *Schleiermacher’s Introductions to the Dialogues of Plato*, çev. William Dobson (Cambridge; London: J. & J. J. Deighton; John William Parker, 1836), 43.

²⁰ Friedrich Schlegel, *Dialogue on Poetry and Literary Aphorisms*, çev. Ernst Behler (University Park; London: Pennsylvania State University Press, 1968), 85.

- . *Sophist*. Çeviren Harold North Fowler. C. 7. Plato in Twelve Volumes c. Cambridge, MA; London, England: Harvard University Press; William Heinemann Ltd., 1921.
- . *Timaeus*. Çeviren W. R. M. Lamb. C. 9. Plato in Twelve Volumes c. Cambridge, MA; London, England: Harvard University Press; William Heinemann Ltd., 1925.
- Schlegel, Friedrich. *Dialogue on Poetry and Literary Aphorisms*. Çeviren Ernst Behler. University Park; London: Pennsylvania State University Press, 1968.
- Schleiermacher, Friedrich. *Schleiermacher's Introductions to the Dialogues of Plato*. Çeviren William Dobson. Cambridge; London: J. & J. J. Deighton; John William Parker, 1836.
- Wittgenstein, Ludwig. *Cambridge Letters*. Editör Brian McGuinness ve Georg Henrik von Wright. Oxford: Blackwell, 1995.
- . *Tractatus Logico-Philosophicus*. Çeviren Oruç Aruoba. İstanbul: Metis Yayınları, 2008.